

vooral als gevolg van het feit dat de Indische Chinezen begonnen waren, op Java een organisatie op te bouwen die zich toelegde op de oprichting van eigen scholen. Het initiatief tot de oprichting van die inheemse organisatie, *Boedi Oetomo* ('Het schone streven'), werd in Batavia genomen door leerlingen van enkele scholen, vooral van de Dokter-*Djawa*-school, onder wie de twintigjarige Javaan *Raden Soetomo*; zij werkten daarbij o.m. samen met een onderwijzerszoon uit Semarang die als dokter-*Djawa* grote naam zou maken: Tjipto Mangoenkoesoemo; hij zou zich in 1911 bij de bestrijding van pestgevallen op Oost-Java zo verdienstelijk gedragen dat hem de onderscheiding van ridder in de orde van Oranje-Nassau werd verleend.¹

Boedi Oetomo kreeg spoedig afdelingen op enkele kweekscholen en Opleidingsscholen voor Inlandse Ambtenaren, *Osvia's* – in Djokjakarta kwam evenwel een afdeling tot stand die hoofdzakelijk bestond uit inheemse gezagdragers en leden van de vorstelijke families, vooral uit het Huis van de Pakoe-Alam. In oktober, toen de vereniging al meer dan zeshonderd leden telde, hield zij in Djokjakarta een eerste congres waarvoor ca. driehonderd inheemsen bijeengekomen waren, onder wie de Pakoe-Alam, vier regenten en twintig vrouwen (op zichzelf een symptoom van vrouwen-emanipatie²). Het congres uitte als wensen dat het gouvernement het onderwijs aan inheemsen zou bevorderen, *Boedi*

¹ Hij had een bloeiende praktijk in Soerakarta opgegeven teneinde in Malang, waar de pest woedde, als bescheiden bezoldigd gouvernementsarts werkzaam te zijn; de hem verleende onderscheiding zond hij in '12 terug uit protest tegen het koloniaal regime. ² Als voorloopster van die vrouwen-emanipatie kan men de in 1879 geboren regentendochter *Raden Adjeng Kartini* beschouwen. Haar vader was een verlicht regent, 'die', aldus Nieuwenhuys, 'zelfs zijn dochters (iets ongehoords!) naar de Hollandse school' (een school voor Europees lager onderwijs) 'stuurde. Hij voelde echter niet zó modern (maar hier legde ook zijn plicht als regent hem beperkingen op) of de meisjes moesten na hun twaalfde jaar 'de doos' in, d.w.z. ze mochten zich niet eerder buiten de muren van de regentswoning vertonen dan op huwbare leeftijd en dan alleen als de echtgenote van de man die de ouders intussen voor haar hadden uitgezocht'. (R. Nieuwenhuys: *Oost-Indische Spiegel*, p. 315–16) Op vier-en-twintigjarige leeftijd werd *Kartini* uitgehuwelijkt aan een collega van haar vader, een veel oudere weduwnaar. Zij stierf nog geen tien maanden later na de geboorte van een kind.

Een deel van de brieven waarin zij uitdrukking gegeven had aan haar opstandigheid, werd in 1911 in Nederland gepubliceerd onder de titel *Door duisternis tot licht*.

Twee jaar later richtten mr. van Deventer, de man van het in *De Gids* verschenen artikel 'Een ereschuld', met zijn echtgenote in Nederland de 'Vereniging *Kartini-fonds*' op, die in Indië een aantal door de inheemse leerlingen zeer gewaardeerde kostscholen in stand hield.